

УДК [7:338.45]:[904:339.5](5:477) "11/13"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.05.1164>

ВІЗАНТІЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ В ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМУ МИСТЕЦТВІ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ І ВОЛИНИ ПЕРІОДУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Олег ЧУЙКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3713-5593>

доктор мистецтвознавства,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: art.trivium@gmail.com

Метою статті є розкриття особливостей декоративно-прикладного мистецтва Галицько-Волинської Русі в контексті галицько-візантійських зв'язків, висвітлення проблем співвідношення між успадкованими візантійськими культурними нормами та своєрідними виявами давньої традиції, процесами її актуалізації на місцевому ґрунті. А це є підставою вважати давньогалицьке мистецтво спадкоємцем і продовжувачем давньокиївської, візантійської, а також античної систем культури.

Висвітлено не лише міждержавний товарообмін і наявність виробів візантійського художнього ремесла на теренах князівства, а й механізм (явище) формування місцевих шкіл, які представили власне потрактування візантійських мистецьких норм в умовах західних і східних культурних віянь, зумовлених географічними розташуванням Галицько-Волинської Русі.

На основі систематизації джерел відтворено цілісну картину культурно-економічних контактів Галицької Русі — Візантії, головним чином у сфері торгівлі і художнього ремесла з урахуванням багатьох соціальних чинників, що є новизною статті.

Методологія дослідження: поряд із загальнонауковими методами систематизації та класифікації використовувались мистецтвознавчі методи образно-стилістичного та іконографічного аналізу

Ключові слова: традиція, Візантія, культура, ремесло, осередок, артефакт, композиція.

Oleh CHUYKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3713-5593>

Associate Professor, Candidat of Arts (Doctor of Arts Studies),

Public Higher Education Institution

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57, Shevchenko Str., 76000, Ivano-Frankivsk, Ukraine,

e-mail: art.trivium@gmail.com

BYZANTINE TRADITIONS IN DECORATIVE AND APPLIED ART OF GALICIA AND VOLHYNIA IN THE MIDDLE AGES

The issue of relations between Byzantium and ancient Kyivan state, in particular such a unique region as Galicia Rus, has long attracted scholars' attention. There is every reason to conclude that Byzantine-Galician relations developed on a generally friendly basis, due to Volhynia and Galicia, and later the united Principality of Galicia-Volhynia, belonging to the so-called «Byzantine Cultural Circle» (that is, «Byzantine Commonwealth of Nations»). To protect their Danubian possessions from nomadic attacks, rulers of the Byzantine Empire established allied relations with Galician princes.

The aim of the paper is to study specific features of decorative and applied art of Galicia-Volhynia Rus, to highlight issues of correlation between inherited Byzantine cultural norms and unique manifestations of ancient tradition.

The research methodology we have used in this study a number of specific and general scientific methods and approaches — source studies, interpretological, hermeneutic, comparative methods, systems thinking, etc.

Findings. The paper exposes some aspects of cultural interchange between the state of Galicia-Volhynia and Byzantium. We examine, analyze artistic and stylistic features of numerous handicrafts constituting Byzantine imports, define their typological scheme, analogies and the area of their circulation.

Author's attention is drawn to the corpus of monuments, which are usually referred to as items of personal piety, including encolpion crosses, small steatite icons, pendants, marble breast crosses. We attempt to identify the mediating role of Byzantium (both the metropolis and its eastern provinces) in the artistic genesis of oriental motifs in Europe. We also refer to inter-neighborhood of medieval Rus-Ukraine with Central European states, whose art was marked by Romano-Byzantine style in combination with oriental ornamental elements.

Novelty. The study of the works of art, proves the significance of intercultural interchange, which caused the occurrence of external artistic and stylistic inspirations in the Christian cult objects and amulets attesting to the significance of the Byzantine tradition in the art of the Galicia-Volhynia Rus and its influence on the improvement of professional skills of local masters.

Ruthenian and Greek artists worked using attractive foreign specimens as models. Their artworks are characterized by a high level of skill thanks to the accumulated experience of antiquity and Byzantium. The separate group of small stone sculptures from Halych and northern Bukovyna helps to validate the scholarly reasoning about the existence of Halych school of miniature relief carving and artistic casting.

Вступ. У культурному спадку Галицько-Волинського князівства вагомою складовою є декоративно-прикладне мистецтво. Його розвиток значною мірою зумовлений поширенням християнства, економічними зв'язками Галицької землі й Волині в XII — першій половині XIV ст. із Візантійською імперією. Саме тоді окремі регіони Візантії настільки зміцнилися, що почали самостійну діяльність. Галицько-Волинське князівство, успадкувавши попередню систему економічних зв'язків, продовжувало розвивати їх в умовах розпаду романської імперії на декілька держав, посилення ролі італійських міст, насамперед Генуї та Венеції, бурхливого політичного й економічного життя народів басейну Чорного моря.

Міждисциплінарні дослідження Галицько-Волинського князівства істориками, археологами, мистецтвознавцями дали змогу чіткіше й переконливіше висвітлити особливості культурного взаємообміну між державами Центральної та Східної Європи, серед яких Галицько-Волинська Русь, з її порубіжним розташуванням, своєю культурою засвідчує складні процеси творчої трансформації, адаптації взірця, синтезування західних і східних мистецьких віянь, тягlosti традиції, формування мистецької школи. Важливо саме в контексті міжнародних зв'язків Галицько-Волинської держави розглянути її декоративно-прикладне мистецтво, що акумулювало в собі чимало тогочасних соціальних та художніх тенденцій. Висвітлення в ньому візантійської традиції дасть змогу увиразнити ідею успадкування цінностей античної епохи, нерозривного зв'язку з культурою великокняжого Києва, а також намагання сформувати самодостатній, своєрідний культурний простір, забезпечений діяльністю місцевих шкіл і ремісничих майстерень.

Метою статті є розкриття особливостей декоративно-прикладного мистецтва Галицько-Волинської Русі в контексті галицько-візантійських зв'язків, висвітлення проблем співвідношення між успадкованими візантійськими культурними нормами та своєрідними виявами давньої традиції, процесами її актуалізації на місцевому ґрунті.

Практичне значення публікації. Основні положення статті використовуватись у викладанні предметів гуманітарного циклу, як методичний матеріал в навчальних курсах з історії українського мистецтва, культури та краєзнавства.

Огляд літератури. Мистецтвознавчий дискурс, що відображає проблематику візантійських впливів у мистецтві Галицько-Волинської держави, знаходимо в працях В. Александровича, І. Коваля, Г. Корзуніної, Ю. Лукомського, Р. Михайлової, В. Овсійчука, В. Пуцка, Д. Степовика, М. Фіголя та інших. Специфіка дослідження зумовила необхідність звернення до праць з археології, передусім дослідників давньоруських поселень на території Західної України, Східної Польщі, українсько-польського пограниччя: О. Барана, Б. Винокура, О. Іоннісяна, Т. Левицького, Ю. Лукомського, Я. Пастернака, Б. Томенчука. Важливим етапом висвітлення розвитку й проблематики декоративно-прикладного мистецтва досліджуваного періоду став вихід у світ першого тому «Історії декоративно-прикладного мистецтва України» (2010), де ґрунтовно відображено розвиток цього виду творчості на теренах Русі.

У статті поряд із загальнонауковими методами систематизації та класифікації використовувались мистецтвознавчі методи образно-стилістичного та іконографічного аналізу.

Основна частина. Вичення галицько-візантійських торговельно-економічних зв'язків є важливим аспектом у студіях міжнародних контактів доби Середньовіччя. Тоді серед населення Волині, Підкарпаття, Наддністрянщини, Перемишльщини, Червенських «городів» існував стабільний попит на окремі групи ремісничих виробів, зокрема предмети церковної обстави, скляні посудини, ювелірні вироби, шовкові й парчеві тканини тощо, який не могли задовільнити місцеві ремісники. Окрім того, у княжі й боярські двори постачалися з Візантії предмети розкоші: вина, спеції, екзотичні овочі та фрукти, оливкову олію, мармур, ладан. Візантія як центр торгівлі та ремісництва перебувала в системі міцних торгово-економічних зв'язків із теренами Галицько-Волинської Русі.

У пору активної християнізації населення Галицьких земель і Волині особливим попитом користувалися предмети культу (хрестики, лампадки тощо), що їх археологи вважають масовими знахідками. Хрестики із сірого та рожевого мармуру, названі в літературі «корсуньчиками» (від місця наймасовішого їх виробництва — Корсуна-Херсонеса), були поширені протягом XII—XIII ст. на території всієї Київської Русі. Але найчастіше вони трапляються у міс-

тах уздовж Дністровсько-Бузького шляху, зокрема на городищі Вербичка на р. Смотрич, у Галичі, Тереховлі, Звенигороді на Білці, Белзі, Перемишлі, Пересопниці, Купичеві на р. Турії, Бересті, Новогрудці, у літописних Дорогобужі та Ізяславі.

Зокрема, у Звенигороді знайдено скляні лампадки візантійського походження. Вони лійчастої форми, із широким розтрубом і видовженим денцем. Такі вироби розрізняють за скляною масою та декором. Так, частину лампадок, виготовлених з прозорого й напівпрозорого синього скла, вважають візантійськими, а зразки з такого самого матеріалу жовтуватого кольору пов'язують із київським походженням. Аналогічні церковні предмети відомі з розкопок Новгородка, Смоленська, Новогрудки й Пінська [1, с. 164].

Скляні медальйони (екзагії), із християнськими зображеннями, які також належали до візантійського імпорту, віднайдено на теренах Звенигородка [2, с. 408]. Більшість таких виробів сформовано із прозорого скла зеленого й жовтого кольорів. Одна з підвісок вельми майстерно оздоблена рівнораменним хрестиком, обрамленим трьома лініями. Композицію завершує рамочка, яка має форму квадрифолія [1, с. 168, рис. 84, 5].

Важливим аспектом візантійсько-галицьких контактів є дрібна кам'яна пластика. Насамперед це мініатюрні рельєфи, виготовлені з різних порід каменю, які в техніці різьблення відтворюють типові для ікономалярства композиції.

Звичай носити нагрудні кам'яні іконки поширився на Русь із Візантії. На теренах Галицько-Волинської Русі такі вироби різьбилися із каменю м'яких порід. Рідше використовували привізні породи — яшму, стеатит й променіт. Більшість давньоруських іконок виготовлено зі сланців різних відтінків і структур. Інколи матеріалом для різьби були мильні й талькові камені, пісковики та мергель [3, с. 5].

Процес поширення кам'яних іконок дослідники поділяють на три етапи. Перший етап (X—XI ст.) характеризується появою імпортних виробів із візантійських провінцій і приїздом на Русь окремих грецьких майстрів. Друга стадія (XII ст.) — це виникнення місцевих центрів із виготовлення дрібної кам'яної пластики, насамперед у Києві, засвоєння його майстрами професійних навичок стосовно іконографії, техніки, стилістики, вироблення етичних норм

при виготовленні іконок [4, с. 119—131]. Третій етап (після 1204 року й до 40-х років XIII ст.) позначений діяльністю візантійських ремісників-емігрантів, які на давньоруських землях заснували майстерні з виробництва необхідних атрибутів християнського культу [5, с. 225].

Поруч із привозними взірцями художньої різьби по каменю, як частини візантійського імпорту в Київську Русь, серед знахідок є вироби, виконані прибулими грецькими майстрами в Києві, Галичі й інших містах [6, с. 132].

Один із таких центрів, заснований візантійськими майстрами, авторами групи творів «1200 р.», за версією В. Пуцка, існував у Галичі. До нетипових зразків їхньої різьби належить округла (діаметром 5,5 см) іконка зі стеатиту з поясным зображенням Федора Стратилата, озброєного списом і великим щитом [7]. Її фрагмент не має близьких аналогій серед власне візантійських пам'яток, але за деякими деталями (трактування обладунків, орнаментальна рельєфна рамка), впізнаються візантійські першовзірці. За ледь помітними, врізаними зліва від зображення штрихами, вгадується слов'янський напис. Хоч виріб за якістю поступається київським рельєфам групи «1200 р.», проте він близький до знахідок із Крилоського городища [8, с. 96—100].

Підтвердження місцевого виробництва подібних пам'яток є виявлені в Галичі-Крилосі помешкання XII—XVII ст. з багатим матеріалом і коморисховища галицьких ювелірів. Тут знайдено дві бронзові й три кам'яні іконки, а також понад 160 тигельків із залишками бронзи й емалі [9, с. 100]. Серед віднайдених іконок вирізняється виріб овальної форми (5,2 x 4,9 см) із зображенням Богоматері Одигітрії, яка тримає Ісуса-дитятко на лівій руді. Такий іконографічний тип поширився в західноукраїнському ікономалярстві особливо в післямонгольський період [10, іл. 22, 25, 77, 94, 114], ймовірно, завдяки тому, що подібні іконки різної якості є серед продукції галицьких майстрів дрібної пластики [11, іл. 16, 18, 94, 108, 114, А—8а, в].

Це одна іконка прямокутної форми (6,9 x 5,2 см) зі сховища-комори галицьких ювелірів зображає Розп'яття з пристоячими Богоматір'ю та Іваном Богословом, а також фігурки двох скорботних ангелів. За примітивною манерою виконання ця знахідка близька до кам'яного образка з Теліженецького

городища (Хмельницька обл.) з постатями Богоматері й святого Миколая [9, табл. 64, 3].

Зауважимо, що пам'ятка з Теліженецького городища, на думку Т. Ніколаєвої, виготовлена у давньоруській майстерні, хоча й імітувала візантійські взірці, тоді як Володимир Жишкович спостеріг відмінність цієї іконки від київських образків, вбачаючи її стилістичний зв'язок із давньокиївськими творами металопластики середини XI — початку XII ст. Слушною є думка стосовно іконографічних ознак галицької ікони «Розп'яття», частково споріднених із зображенням на воздвижальному хресті XII ст. з руїн церкви літописного Василева (Заставнівський р-н Чернівецької обл.) [12, с. 24; рис. на с. 19].

Цей рідкісний бронзовий твір давньоруської металопластики має шестикінцеву форму. Невелике Розп'яття (розміром 32,5 см), розміщене на довгій ручці з «яблуком» внизу і незначним розтрубом для насадки на стрижень¹. За стилістичними ознаками, василівську пам'ятку відносять до візантійських творів сакрального мистецтва. Її датування більшість науковців окреслюють XII — першою половиною XIII ст. [13, с. 18—22].

На третій іконці з двосхилим завершенням (розміри 7,1 x 4,7 см) вміщено рельєфне зображення Воскресіння Христового. У центрі — фронтальна фігура воскреслого Христа на повний ріст. Датують пам'ятку першою третиною XIII ст., а В. Пуцко відносить іконку до кола виробів візантійських майстрів, які знайшли прихисток у Києві й Галичі [14, с. 24—27].

Автором трьох галицьких кам'яних іконок, як вважає В. Пуцко, міг бути фахівець із художньої обробки металу, адже з крилоської комори-сховища походять парні бронзові іконки (8 x 6 см) з багатим орнаментальним обрамленням навколо тронного зображення Христа й Богоматері з дитятком на повний зріст. Твори виконані більш професійно, а масивність бронзових пластин підтверджує припущення, що їх могли використовувати як матриці чи моделі в пресі лиття. Зауважимо, що галицькі бронзові іконки стилістично наближені до пам'яток XIII ст. із теренів Фрушкогорського монастиря с. Раковець (Югославія) [15, с. 168—173].

Зіставлення двох груп пам'яток переконує в тому, що до виробництва галицьких іконок, як міркує В. Пуцко, причетний візантійський майстер XIII ст. З іншого боку, вони не мають аналогій серед творів давньоруської металопластики. Тому теза окремих дослідників про місцеве їх виробництво виправдана хіба в тому сенсі, що іконки міг створити грек, який працював у княжому Галичі. Однак, не виключено, що ці вироби було завезено [16, с. 17—23].

Концепція стосовно діяльності грецьких майстрів у Подніпров'ї та Подністров'ї знайшла продовження в наукових студіях Сергія Пивоварова. Він, зокрема, доводить, що до візантійських за походженням іконок, виготовлених зі стеатиту, належать також артефакти, знайдені на Буковині [5, с. 224—230].

Слід зазначити, що майстерні з виготовлення дрібної кам'яної пластики, зазвичай, діяли при монастирях, архиерейських будинках, де також працювали іконописці й функціонували скрипторії. Такі ремісничі осередки діяли здебільшого у великих містах, хоча існували й невеликі майстерні, що обслуговували найближчі околиці й також були пов'язані з певними релігійними центрами.

Одну з таких майстерень, де виготовляли стеатитові іконки, виявлено на теренах літописного Онута. Тут розкопали рештки наземної споруди з підвалом. На його долівці, насиченій вугіллям і обмазкою, знайдено кілька кам'яних плиток з аргіліту круглої та прямокутної форми, окремі з яких мали чіткі бортики-рамки. На багатьох знахідках проступають розмиті зображення та вгадуються контури букв. Пам'ятки зі слідами шліфування та гравіювання можуть свідчити про виробництво предметів пластики з каменю [17, с. 96—97].

Важливою статтею давньоруського імпорту була візантійська кераміка. Знахідки різних типів амфор відомі із розкопок Галича [18, с. 31], Чернівецького городища [19, с. 20; 20, с. 257—258; 21, с. 10—18; 22, с. 584—585, 588], Теробовлі [23, с. 126], Звенигорода [24, с. 306—307; 25, с. 295—296; 26, с. 27]. давньоруських городищ Буковини (Василів, Ленківці, Перебиківці, Молодія, Копачинці, Чернівська) [27]. Аналогічні знахідки траплялися в Городенці на Покутті, Підгородді коло Рогатина, Пліснеську, Ізяславлі, Белзі, Удечі, Львові й інших населених пунктах. Із Візантії на Русь також

¹ Чернівецький краєзнавчий музей, інв. № 1232-II-707.

потрапляли скляні персні й намистини, їх датовані Х—ХІ ст. [28, с. 177, 180, рис. 31—33].

Серед товарів, що надходили на Русь із Візантії, був оксамит і паволоки, якими оздоблювалися церкви Волині. Для храму Дмитрія Солунського у Володимирі князь «і завіси придбав, золотом шиті, а другі — оксамитні, з дрібними перлинами і усяким узороччям оздобив він його» [29, с. 447]. А для церкви Георгія Побідоносця в Любомлі — «покрови оксамитні, шиті золотом, із перлами, херувимом і серафимом, придбав і індітію (світлі напрестольні шати. — О. Ч.), золотом шиту всю, а другу — з поволоки білуватої, а оба малі вітварі — обидві індітії з білуватої — таки паволоки» [29, с. 447]. Відомо, що одне з «Євангелій-апракос», подароване церкві Георгія Побідоносця в Любомлі, обтягнули «золототканим єдвабом» [29, с. 447].

Серед знаті Галицько-Волинської держави користувалися попиту візантійські тканини (паволоки, оксамит). Як свідчить літопис, князь Данило мав «жупан із золототканого єдвабу грецького і широким золотим мереживом обшитий» [29, с. 409]. Літописець повідомляє, що після смерті Володимира Васильковича, «обмили його, і обвили його оксамитом із мереживом» [29, с. 444].

Одяг із паволоки, шовку чи оксамиту був предметом посольських дарунків галицько-волинським князям. Закономірно, що одяг, привезена із Візантії, належала до князівського майна і її перед смертю князя нерідко, роздавали убогим.

Специфічну групу археологічних знахідок становлять фрагменти шовку, виробів із парчі й золоті нитки. Шовкові тканини й парчу привозили на Русь із Близького Сходу й Візантії. Цей матеріал для виготовлення одягу й головних уборів знаті цінувався, як і золото [30, с. 57].

Візантійські тканини з золотої нитки представниці знаті часто використовували для прикрашання головних уборів («златоглавів»). Біля саркофага Ярослава Осмомисла в княжому Галичі археолог Я. Пастернак виявив поховання жінки віком 18—20 р., на чолі якої збереглося чільце з дрібно пружкованої упоперек парчі. На ньому вигаптований золотою ниткою мотив двох спіральок [31, с. 183] (подібний орнамент убачають у декорі Києво-Софійського собору та Спаського храму в Чернігові). Вважають, що гаптоване золотою ниткою крилоське чільце —

це візантійська робота початку чи середини ХІІ ст. [31, с. 164].

Біля апсид Успенського кафедрального собору в Галичі-Крилосі натрапили на ще одне багате поховання жінки, голову якої колись прикрасили «чільцем — златоглавом, з якого збереглися лише золоті нитки та колись нашиті на чільце бронзові позолочені бляшки у вигляді мініатюрної трилистої лілійки. За описом Я. Пастернака, «...на шії кістяка знайшлися останки стоячого парчевого коміра, який застібався на кілька бронзових золочених гудзиків кулястої форми в промірі 8 мм» [31, с. 196]. Вважається, що традиція виготовлення бляшок з мотивом лілії поширилися в Русі-Україні саме з Візантії [31, с. 196]. Виявлені парчеві коміріці відомі з інших міських кладовищ княжого Галича [31, с. 45—46].

Вивчення поховань давньоруського часу, до інвентаря яких входила жіноча прикраса — начільник-діадема, дає підставу сверджувати, що найбільше матеріалів для реконструкції жіночого головного убору ХІ—ХІІІ ст. представляє археологія Південно-Західного Поділля та Покуття [32, с. 165—169].

Промовистим фактом є побутування на Волині схожих на давньоруські головних уборів, насамперед весільних, спостережених етнографами навіть у ХІХ ст., що свідчить про живучість традиції. Орнаментальний мотив трилистої лілії несе глибокий символічний зміст, адже зображення проростаючої рослини чи зерна виразно асоціюється з образом жінки, яка очікує народження дитини.

На території Галицької землі досі знаходять поодинокі речі, які вважаються візантійськими за походженням. До них належать свинцеві печатки, знайдені в Перемишлі, Ступинці біля Самбора та у Звенигороді [33, с. 5—8]. Свинцеві пломби правителів о. Самос і Херсонеса виявлені в Дорогичині [34, с. 71]. Біля с. Вікторова, що в давнину входив до території княжого Галича, знайдено візантійський олов'яний медальйон [35, с. 221].

Предметом масового ввезення з Візантії в Галицьку Русь у ХІ—ХІІ ст. були золоті та скляні намистини, срібні й золоті завушинці з бляшками-«дармовисами» на ланцюжках [36, с. 217]. Серед таких предметів вирізняється золотий з емаллями колт із Візантії (ззавишки з петлею 37 мм, шириною — 25 мм, товщиною — 13 мм; вага — 11,7 г; проба золота відповідає 850 одиницям), знайдений при роз-

копках князівського двору в урочищі «Золотий Тік». Стосовно орнаментики пам'ятка «не має досі аналогії на всіх українських землях» [31]. Зацікавлюють міркування Б. Рибаківа щодо визначення місця цієї знахідки в мистецькому спадку Київської Русі. Він, зокрема, зауважив, що галицькі колти суттєво відрізняються від київських, оскільки «... малюнок там дрібніший, мілкіший, він заповнює всю поверхню прикраси, суцільно, тоді як на київських поданих лише окремими плямами на золотому сяючому тлі» [37, с. 422]. Отже, автор слушно вважав колт «галицьким» не лише за місцезнаходженням, а й за місцем виготовлення.

«Галицький» колт визнано унікальним, оскільки він вирізняється серед серії схожих виробів [38, с. 422]. Висловлено припущення, що його можна віднести до кола артефактів, близьких до виробів із робітні київського майстра XII ст. Лазаря Богші [38, с. 73]. Цю думку підтримує В. Ауліх [8, с. 100]. Попри те, є прихильники тези стосовно галицького виробництва золотого колта [7; 39]. Так, О. Переличина переконана, що остаточний висновок про місце виготовлення раритету, можна зробити на підставі виставки «Слава Візантії», відкритої 1997 р. в Метрополітен-Музеї (Нью-Йорк, США) [40, с. 207]. Оpubлікований каталог, у якому привертають увагу декілька ювелірних прикрас із золота, декорованих різнокольоровою перегородчастою емаллю в наближеній до галицького колта манері. Це, зокрема, грушеподібна підвіска (у каталозі № 146 на с. 212—213), шестигранний наконечник скіпетра (№ 175 на с. 249), хрест-енколпійон (№ 333 на с. 497). Але найбільшою несподіванкою на згаданій виставці виявився колт зі збірки Метрополітен-Музею, названий у каталозі скроневою підвіскою [41]. У каталожному виданні немає відомостей про походження цього виробу, тому подібна до нього галицька пам'ятка (її С. Терський датує XII—XIII ст.) має значимішу інформативну вартість [42, с. 19, № 6]. Більшість дослідників схиляються до твердження Я. Пастернака, котрий мав рацію, коли назвав свою знахідку візантійським витвором [41, с. 497; 43, с. 141]. Її могли виготовити в Константинополі не пізніше першої половини XII ст.

Звісно, що нині відома тільки мізерна частина візантійського мистецького імпорту Київської Русі.

Але навіть за випадковими знахідками з'ясовується загальне значення візантійського художнього ремесла для становлення мистецтва в її регіонах. Візантійські вироби стали тим містком, котрий надійно об'єднав молоду християнську культуру країн Східної Європи, спрямувавши талановитих майстрів до сприйняття віковичних традицій, коріння яких сягає глибокої давнини, культурного досвіду доби еллінізму [14, с. 28].

Висновки. Отже, стеатитові й аргілітові іконки в Галицько-Волинському князівстві могли виготовлятися місцевими й прибулими майстрами. Ремісники-емігранти заснували майстерні з виготовлення предметів християнського культу. Під впливом взаємозапозичень сформувалася своєрідна галицька школа з виробництва предметів дрібної кам'яної пластики. Яскравим підтвердженням сказаного є знахідки на теренах Галицько-Волинських земель круглих із фігурними завершеннями кам'яних стеатитових і аргілітових іконок. Виокремлюються три давньоруські осередки їх виготовлення, де працювали грецькі майстри так званої групи «1200 р.»: Київ, Подніпров'я, Давній Галич. До них належать і майстерня в літописному Онуті на Буковині. Можна виокремити ще й п'ятий осередок, пов'язаний із західноруськими або давньоруськими містами на теренах Білорусі.

Багатство виявлених артефактів як на місці давньоруських ремісничих центрів, так і поза їх межами, засвідчує широке побутування в Галицько-Волинському князівстві імпортованих із Константинополя чи Києва мистецьких виробів, а також продукування аналогічних творів у місцевих майстернях. Тут, взоруючись на привабливі чужоземні зразки, творили руські й грецькі мистці. Їхні вироби, завдяки акумульованому досвіду античності й Візантії, позначені неабияким рівнем майстерності. Виокремлення групи виробів дрібної кам'яної пластики з Галича та Північної Буковини дає змогу впевнитись у правильності міркувань науковців стосовно існування галицької школи рельєфної мініатюрної різьби та художнього лиття.

При цьому треба зауважити, що привабливість іноземних мистецьких виробів так чи інакше спонукали місцевих майстрів до виготовлення подібних, а навіть кращих, що сприяло зростанню їхньої майстерності, пошуку нових технологій та оригінальних форм.

1. Гупало В. Звенигородські сакралії. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2002. Вип. 8. С. 158—169.
2. Свешников И. Раскопки в Звенигороде под Львовом. *Археологические открытия 1985 года*. Москва: Наука, 1987. С. 408—409.
3. Николаева Т. Древнерусская мелкая пластика из камня XI—XV веков. *Археология СССР. Свод археологических источников. Е1-60*. Москва: Наука, 1989. 164 с.
4. Боровський Я., Архипова Е. Новые произведения мелкой каменной пластики из древнего Киева (по материалам раскопок). *Южная Русь и Византия*. Сборник научных трудов (к XVIII конгрессу византистов). Редкол.: П. Толочко (отв. ред.), Я. Боровский, Г. Ивакин. Київ: Наукова думка, 1991. С. 119—131.
5. Пивоваров С. Вироби дрібної кам'яної пластики з давньоруських пам'яток Буковини. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2006. Вип. 10. С. 224—230.
6. Пекарская Л., Пуцко В. Византийская мелкая пластика из археологических находок на Украине. *Южная Русь и Византия*. Киев: Наукова думка, 1991. С. 24—27.
7. Фіголь М. *Мистецтво стародавнього Галича*. Київ: Мистецтво, 1997. 224 с.
8. Ауліх В. Ковалі золота, срібла й міді давнього Галича. *Жовтень*. 1987. № 10. С. 96—100.
9. Ауліх В. Галич. *Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття (раннесловянский и древнерусский периоды)*. Киев: Наукова думка, 1990.
10. Свенціцька В., Сидор О. *Спадщина віків. Українське мистецтво XIV—XVIII століть у музейних колекціях Львова*. Львів: Каменяр, 1990. 72 с.: 64 арк. іл.
11. Kalavrezoy-Maxeiner J. *Byzantine Icons in Steatite*. I—II. *Bizantina Vindobonensia* 15. Vienna, 1985. 252 s.
12. Тимошук Б. *Василів — місто Галицької Русі*. Чернівці, 1992. 30 с.
13. Єсін П. Енколпіони з археологічних знахідок на Буковині та фондів Чернівецького краєзнавчого музею. *Буковина — мій рідний край*: матеріалами II історико-краєзнавчої конференції молодих дослідників, студентів та науковців. Чернівці, 1997. С. 18—22.
14. Пуцко В. Візантійське художнє ремесло і Київська Русь. *Записки НТШ. Праці секції мистецтвознавства*. Львів, 1994. Т. ССXXVII. С. 15—28.
15. Шандор Н. Дамбо. Результати нетраживання на градини у ракову. *Рад войводжанских музеев*. 1971. Т. 20. С. 168—173.
16. Пуцко В. Константинопольські мастера на Русі накануне монголо-татарского вторжения. *Россия и Христианский Восток*. Москва: Индрик, 1997. Вып. I. С. 17—23.
17. Пивоваров С. Літописний Онут. *Проблеми стародавньої і середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці: Золоті Литаври, 2000. Вип. 2. С. 96—97.
18. *Галич: давній і сучасний. Фотоальбом*. Авт. та упорядн. В. Дідух. Галич, 2012.
19. Возний І. *Чорнівська феодальна укріплена садиба XII—XIII ст.* Чернівці: Рута, 1998. 153 с.
20. Ауліх В. Исследования в Галиче. *Археологические открытия 1983 г.* Москва: Наука, 1985. С. 257—258.
21. Баран В., Томенчук Б. Підсумки досліджень Галицької археологічної експедиції в 1991—1996 років. *Галич і Галицька земля*: збірник наукових праць. Київ; Галич, 1998. С. 10—18.
22. Лукомський Ю. Невідомі церкви на Подолі княжого Галича. *Записки НТШ*. Львів, 1998. Т. 235. С. 559—593.
23. Тимошук Б. Теревовль — місто Галицької Русі. *Галич і Галицька земля*: збірник наукових праць. Київ; Галич, 1998. С. 124—128.
24. Свешников И. Раскопки пригорода летописного Звенигорода. *Археологические открытия 1984 г.* Москва: Наука, 1986. С. 306—307.
25. Ратич А. Надпись на амфоре из Звенигорода на Балке. *Археологические открытия 1970 г.* Москва: Наука, 1971. С. 295.
26. Шелом'янів-Терський В. З історії давньоруського міста Звенигорода (за матеріалами археологічних досліджень). *Київська Русь: культура, традиції*: зб. наук. пр. АН УРСР; Ін-т сусп. наук. Редкол.: Я.Д. Ісаєвич (відп. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982. С. 20—28.
27. Тимошук Б. *Північна Буковина — земля слов'янська*. Ужгород: Карпати, 1969. 192 с.
28. Цапова Ю. *Стекло Киевской Руси*. Москва: Наука, 1972. 216 с.
29. *Літопис руський*. Пер. з давньорус. Л. Махновець. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
30. Фехнер М. Шелковые ткани в средневековой Восточной Европе. *Советская археология*. 1982. № 3. С. 57—70.
31. Пастернак Я. *Старий Галич: археологічно-історичні дослідження у 1850—1943 рр.* Івано-Франківськ: Плай, 1998. 347 с.
32. Петегрич В. Про одне поховання княжої доби з Волині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2011. Вип. 15. С. 165—169.
33. Барвінський Б. Українські сфрагістичні пам'ятки XII—XIV століть. *Записки НТШ. Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*. Львів, 1996. Т. 231. С. 5—8.
34. Сидоренко О. *Українські землі у міжнародній торгівлі (IX — середина XVII ст.)*. Київ, 1992. 229 с.
35. Janusz B. *Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, we Lwowie, 1918. 310 s.
36. Antoniewicz W. *Archeologia Polski: zarys czasów przedhistorycznych i Wczesnodziejowych zime Polski*. Warszawa: Trzaska Evert i Michalski, 1928. 346 s.

37. Рыбаков Б. Прикладное искусство и скульптура. *История культуры Древней Руси*. Ред. Н. Воронина, М. Каргера. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1951. Т. II. С. 396—464.
38. Макарова Т. *Перегородчатые эмали Древней Руси*. Москва: Наука, 1975. 136 с.
39. Коваль І. *Дослідник підземного архіву України*. Львів: Місіонер, 1999. 176 с.: 46 іл.
40. Перелигіна О. Золотий емальований колт з колекції Львівського історичного музею: історія побутування та атрибуції. *Музейні питання: матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки»*. (12—14 листопада 2012 р.). Київ, 2013. С. 207.
41. Evans C., Wixom W. *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A. D. 843—1261*. New-York: Metropolitan Museum of Art, 1997. 574 p.
42. Терський С. Колт. *Колекція 110 раритетів Львівського історичного музею*. Львівський історичний музей. Авт.-текст. Б.М. Чайковський та ін.; світлини: І. Садовий, О. Косянчук. Львів: Афіша, 2003. С. 19.
43. Ливох Р., Хадух А. Колты Юго-Западной Руси. *Славяно-русское ювелирное дело и его истоки*. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2006. С. 140—143.
- Sventsitska, V., & Sydor, O. (1990). *Age heritage. Ukrainian art of the 14th—18th centuries in the museum collections of Lviv*. Lviv: Kamenyar [in Ukrainian].
- Kalavrezou-Maxeiner, J. (1985). *Byzantine Icons in Steatite, I—II*. (Byzantina Vindobonensia 15). Wien.
- Tymoshchuk, B. (1992). *Vasyliu, a town of Galicia Rus*. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Yesin, P. (1997). Encolpions from archeological finds in Bukovyna and funds of the Chernivtsi Local History Museum. *Bukovyna is my native land: materials of the second historical and local history conference of young researchers, students and scientists*. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Putsko, V. (1994). Byzantine artistic craft and Kyivan Rus. In *Proceedings of the Shevchenko Scientific Society. Transactions of the Art History Section* (Vol. CCXXVII, pp. 15—28). Lviv [in Ukrainian].
- Sandor, N. Dambo. (1971). Findings of the search for a town in Rakiv. *Work of Vojvodina Museum* (Vol. 20, pp. 168—173) [in Serbian].
- Putsko, V. (1997). Constantinople masters in Rus before the Mongol-Tatar invasion. *Russia and the Christian East* (Issue I, pp. 17—23) [in Russian].
- Pyvovarov, S. (2000). Onut, mentioned in the annals. *Issues of Ancient and Medieval History, Archaeology and Ethnology* (Issue 2, pp. 96—97) [in Ukrainian].
- Didukh, V. (2012). *Halych: ancient and modern. Photo album*. Halych [in Ukrainian].
- Vozny, I. (1998). *Chornivka feudal fortified estate of the 12th—13th centuries*. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
- Aulich, V. (1985). Explorations in Halych. In *Archaeological discoveries of 1983* (Pp. 257—258). Moscow: Nauka [in Russian].
- Baran, V., & Tomenchuk, B. (1998). Findings of research of Halych Archaeological Expedition in 1991—1996. In *Halych and the Galician Land: a collection of scientific works* (Pp. 10—18). Kyiv; Halych [in Ukrainian].
- Lukomsky, Yu. (1998). Unknown churches at the foot of Princely Halych. In *Proceedings of the Shevchenko Scientific Society* (Vol. 235, pp. 559—593). Lviv [in Ukrainian].
- Tymoschuk, B. (1998). Terebovl, a town of Galician Rus. In *Halych and the Galician Land: a collection of scientific works* (Pp. 124—128). Kyiv; Halych [in Ukrainian].
- Sveshnikov, I. (1986). Excavations in the suburb of Zvenyhorod, mentioned in the annals. In *Archaeological discoveries of 1984* (Pp. 306—307). Moscow: Nauka [in Russian].
- Ratich, A. (1971). An inscription on an amphora from Zvenyhorod on the Bilka River. In *Archaeological discoveries of 1970* (P. 295). Moscow: Nauka [in Russian].
- Shelomyantsiv-Tersky, V. (1982). From the history of the ancient Ruthenian town of Zvenyhorod (based on the materials of archaeological research). *Kyivan Rus: Culture, Traditions: Collected scientific works; Ukrainian SSR Academy of Sciences* (Pp. 20—28). Institute of Social Sciences. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Tymoshchuk, B. (1969). *Northern Bukovyna — Land of Slavs*. Uzhhorod: Karpaty [in Ukrainian].

REFERENCES

Hupalo, V. (2002). Zvenyhorod sacraments. *Materials and research on the archeology of Precarpathia and Volhynia* (Issue 8, pp. 158—169) [in Ukrainian].

Sveshnikov, I. (1987). Excavations in Zvenyhorod near Lviv. In *Archaeological discoveries in 1985* (Pp. 408—409). Moscow: Nauka [in Russian].

Nikolaeva, T. (1989). Ancient Ruthenian fine stone sculpture of the 11th—15th centuries. *Archeology of the USSR. Corpus of Archaeological Sources (E1-60)*. Moscow: Nauka [in Russian].

Borovsky, Ya., & Arkhipova, E. (1991). New works of fine stone sculpture from ancient Kyiv (on the materials of excavations). *Southern Rus and Byzantium. Collected research works (18th Session of Byzantine Studies)* (Pp. 119—131) [in Russian].

Pyvovarov, S. (2006). Articles of fine stone sculpture from ancient Ruthenian monuments of Bukovyna. *Materials and research on the archeology of Precarpathia and Volhynia* (Issue 10, pp. 224—230) [in Ukrainian].

Pekarskaya, L., & Putsko, V. (1991). Byzantine fine sculpture from archaeological finds in Ukraine. *Southern Rus and Byzantium* (Pp. 24—27) [in Russian].

Fihol, M. (1997). *Art of Ancient Halych*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

Aulikh, V. (1987). Blacksmiths of gold, silver and copper of ancient Halych. *Zhovten*, 10, 96—100 [in Ukrainian].

Aulikh, V. (1990). Halych. In *Archeology of Precarpathia, Volhynia and Transcarpathia (Early Slavic and Ancient Ruthenian periods)*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].

- Shchapova, Yu. (1972). *Glass of Kyivan Rus*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Makhnovets, L. (1990). *Chronicles of Rus*. Kyiv [in Ukrainian].
- Fechner, M. (1982). Silk fabrics in medieval Eastern Europe. *Soviet Archaeology*, 3, 57—70 [in Russian].
- Pasternak, Ya. (1998). *Ancient Halych. Archaeological and historical practices in 1850—1943*. Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
- Petehyrych, V. (2011). Concerning one burial place of the Princely era from Volhynia. *Reports and studies on archeology of Precarpathia and Volhynia* (Issue 15, pp. 162—172) [in Ukrainian].
- Barvinsky, B. (1996). Ukrainian sphragistic monuments of the 12th—14th centuries. In *Proceedings of the Shevchenko Scientific Society. Transactions of the commission for special (auxiliary) historical disciplines* (Vol. 231, pp. 5—8). Lviv [in Ukrainian].
- Sydorenko, O. (1992). *Ukrainian lands in international trade (ninth — mid-seventeenth centuries)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Janusz, B. (1918). *Prehistoric monuments of Eastern Galicia*. Krakow: Printing House of the Jagiellonian University, in Lviv [in Polish].
- Antoniewicz, W. (1928). *Archeology of Poland: an outline of the prehistoric and early times of the Polish lands*. Warsaw: Trzaska, Evert i Michalski [in Polish].
- Rybakov, B. (1951). Applied art and sculpture. In *History of the culture of Ancient Rus* (Vol. II, pp. 396—464). Moscow; Leningrad: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR [in Russian].
- Makarova, T. (1975). *Plated enamels of Ancient Rus*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Koval, I. (1999). *Researcher of the underground archive of Ukraine*. Lviv: Misioner [in Ukrainian].
- Perelyhina, A. (2013). Gold enameled Kolt from the collection of the Lviv Historical Museum: history of use and attribution. *Museum issues: materials of the scientific conference «Jewelry Art: a glance through the ages»* (November 12—14, 2012). Kyiv [in Ukrainian].
- Evans, C., & Wixom, W. (1997). *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A. D. 843—1261*. New York: Metropolitan Museum of Art.
- Tersky, S. (2003). Kolt. In *Collection of 110 rarities of the Lviv Historical Museum* (P. 19). Lviv: Afisha [in Ukrainian].
- Livokh, R., & Khadukh, A. (2006). Kolts of South-Western Rus. In *Slavic-Ruthenian jewelry and its origins* (Pp. 140—143). St. Petersburg: Nestor-History [in Russian].